

De toename van zzp'ers in Europees perspectief

In ongeveer de helft van de huidige EU-lidstaten is de afgelopen tien jaar het aandeel zzp'ers van de werkzame beroepsbevolking toegenomen. Nederland behoort hierbij tot de grootste groeiers binnen Europa, met een groei twee keer zo groot als bijvoorbeeld in Duitsland dat dicht bij het EU-gemiddelde zit. De groei is voornamelijk waarneembaar bij vakspecialisten, ambachtlieden en veertigplussers.

LIAN KÖSTERS

Statistisch onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek

MARTIJN SOUREN

Statistisch onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek

De werkzame beroepsbevolking in Nederland is sinds 2002 behoorlijk van samenstelling veranderd. Er is sprake van een voortschrijdende flexibilisering van de arbeidsmarkt. Dit komt niet alleen naar voren in een groter aandeel werknemers met een flexibele arbeidsrelatie, maar ook in een groter aandeel zelfstandigen - mét en zonder personeel. In de werkzame beroepsbevolking (volgens de ILO-definitie) is dit aandeel zelfstandigen in tien jaar tijd toegenomen van 10,6 procent in 2002 tot 14,5 procent in 2012. In deze periode nam vooral het aandeel zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) toe. In 2002 hadden twee op de drie zelfstandigen geen personeel in dienst. In 2012 blijken dat er drie op de vier te zijn. Het CPB geeft aan dat een verdere groei van het aandeel zzp'ers in de beroepsbevolking waarschijnlijk is (Bosch *et al.*, 2012). De grootste groep zzp'ers betreft zelfstandigen die vooral hun eigen arbeid als dienst aanbieden in plaats van producten (CBS, 2012). Voornamelijk bij beroepen in de bouw, maar ook bij dienstverlenende beroepen ontstond er de mogelijkheid om als zelfstandige ingehuurd te worden voor werkzaamheden die men eerder als werknemer uitvoerde. Het onderscheid tussen werknemers en zelfstandigen vervaagt hiermee. In Nederland is er veel

aandacht voor dit thema, omdat nog onvoldoende duidelijk is wat dit betekent voor het huidige stelsel van arbeidsverhoudingen, fiscaliteit en sociale zekerheid, dat sterk gestoeld is op deze traditionele tweedeling (SER, 2010). Ook op Europees niveau is er aandacht voor bijvoorbeeld de rol van zelfstandigen in de arbeidsmarkt en voor arbeidsmarktbeleid gericht op een zelfstandig ondernemerschap (Europese Commissie, 2010). In welke mate zijn er nu parallellen te trekken tussen de Nederlandse situatie en andere Europese landen gezien deze ontwikkelingen?

ONTWIKKELINGEN IN EUROPA

Nederland behoort wat betreft het aandeel zelfstandigen tot de middenmoot van Europa. In 2012 was veertien procent van de werkzame beroepsbevolking in de EU zelfstandig, en ruim zeven op de tien zelfstandigen hadden geen personeel in dienst. Nederland wijkt hier beperkt van af met een aandeel zelfstandigen van 14,5 procent, waarvan 3 op de 4 zzp'er is. In Duitsland en Frankrijk ligt, met respectievelijk tien en elf procent, het aandeel zelfstandigen nog steeds een stuk lager. Landen in het oosten en zuiden van Europa hebben over het algemeen een relatief groot aandeel zelfstandigen (circa twintig tot dertig procent).

Zo'n tien jaar geleden was er in Europa sprake van ongeveer eenzelfde aandeel zelfstandigen van de werkzame beroepsbevolking. Wel waren er toen minder zzp'ers en meer zelfstandigen mét personeel. Ongeveer de helft van de EU-landen heeft een daling van de groep zelfstandigen mét personeel meegemaakt. De sterkste dalingen golden voor landen met een relatief groot aandeel zelfstandigen, vooral in het oosten van Europa, met Litouwen als uitschieter. Dit land kent uiteraard andere sociaaleconomische omstandigheden dan bijvoorbeeld Nederland. Zo zijn de condities aldaar voor werknemers sterk verbeterd, aanvankelijk door de toenemende vraag naar arbeid en later door wijzigingen in het fiscale beleid. Dit ging ten koste van de groei in het zelfstandig ondernemerschap (Europese Commissie, 2010). Ook is

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

in Litouwen – net als bij vele andere landen in het oosten en zuiden van Europa – de agrarische sector, die traditioneel veel zelfstandigen kent, gekrompen.

Het aandeel zzp'ers in Nederland van de werkzame bevolking was zo'n tien jaar geleden met zeven procent nog vergelijkbaar met bijvoorbeeld Duitsland, Frankrijk en Oostenrijk. De groei van zzp'ers die deze drie landen de afgelopen tien jaar hebben doorgemaakt, is conform geweest aan de gemiddelde groei van zzp'ers in de EU (circa één procent), maar deze drie landen hadden desalniettemin – ook in 2012 – toch nog steeds een relatief laag aandeel zelfstandigen. Nederland daarentegen behoorde met een groei van drie procentpunten zzp'ers tot de grootste stijgers binnen de EU. Vooral de veranderingen in het beleid, waarbij de overheid het zelfstandig ondernemerschap onder andere middels fiscale voordelen is

gaan stimuleren, worden als reden voor deze groei aangedragen. Ook de verouderende beroepsbevolking speelt een rol, aangezien ouderen relatief vaak zelfstandig zijn (tabel 1) (Van Es en Van Vuuren, 2010).

Daarmee past Nederland in een lijstje met landen die in 2002 nog in een andere uitgangspositie verkeerden wat betreft het aandeel zzp'ers.

De grootste groei heeft plaatsgevonden in Slowakije, met ruim zeven procentpunten in tien jaar tijd. In Slowakije hebben beleidshervormingen bijgedragen aan een verbeterd ondernemersklimaat (Europese commissie, 2010). Het was ook in het voormalige Tsjecho-Slowakije dat de schijnzelfstandige begin jaren negentig voor het eerst zijn intrede deed middels een constructie die later bekend werd als het Švarc-systeem. Deze constructie is vernoemd naar een zakenman in de bouw, Miroslav Švarc. Hoewel er eigenlijk sprake was van een afhankelijke werkgever-werknemerrelatie liet hij personen werk uitvoeren als zelfstandigen, dus als zzp'ers, om zo minder belasting te hoeven betalen. Na de bouwsector werd het Švarc-systeem in steeds meer sectoren toegepast, ook toen in 1993 Tsjecho-Slowakije in twee landen werd gesplitst. En nu, ruim twintig jaar na dato, probeert men nog steeds om dit systeem zo veel mogelijk in te perken (Chudíková, 2012).

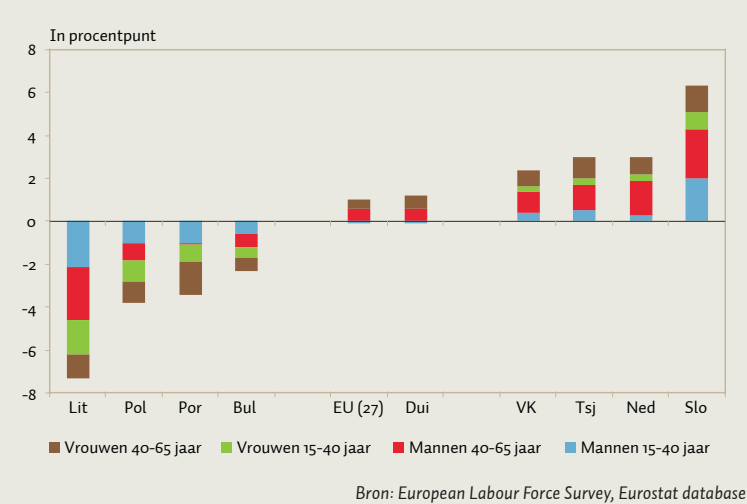
Ook in het Verenigd Koninkrijk is de toename van het aandeel zelfstandigen met ruim twee procentpunten relatief groot geweest. Aldaar is het zelfstandig ondernemerschap het afgelopen decennium gepromoot, onder andere via beleid (Europese Commissie, 2010). Toch wordt de toename van zzp'ers in het begin van dit decennium niet toegeschreven aan veranderingen in fiscaal beleid, maar vooral door de overgang van werknemers naar zzp'ers als gevolg van bijvoorbeeld boventalligheid bij de werkgever. Met name in de banken- en verzekeringssector lijkt dat het geval te zijn geweest. Daarnaast heeft de bouwsector over de langere termijn economische groei laten zien, wat heeft geleid tot een groeiend aantal zelfstandigen in die sector (Lindsay en Macauley, 2004).

De onderliggende factoren (tabel 1) die hebben bijgedragen aan de verandering van het aandeel zzp'ers zouden ook een rol gespeeld kunnen hebben bij de werkzekerheidsperceptie van degenen die hebben gekozen voor zelfstandig ondernemerschap. Wat hun werkzekerheidsperceptie betreft blijken zzp'ers in Europa echter noch preciaire werknemers noch echte ondernemers te zijn. Ook factoren als een veranderend verzorgingsregime in de Centraal- en Oost-Europese landen hebben geen invloed gehad op de gepercipieerde werkzekerheid (Dekker, 2012).

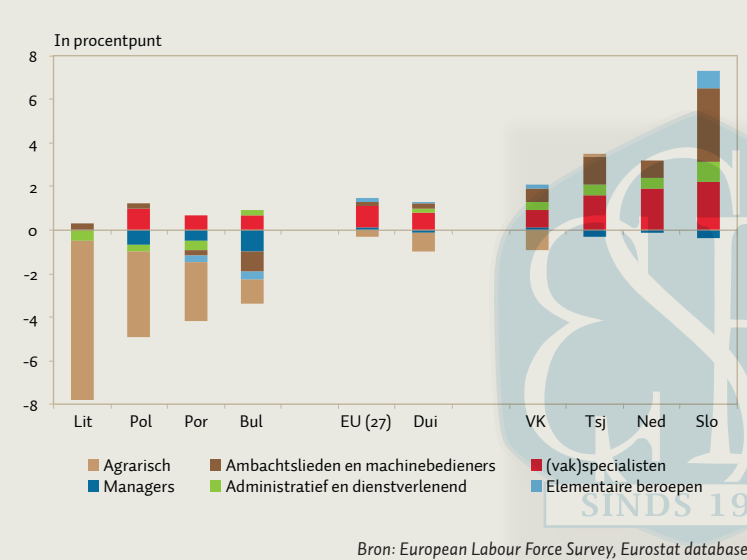
TOENAME VAN ZZP'ERS VERDER ONTLEED

Behalve door de effecten van het overheidsbeleid is de toename van het aandeel zzp'ers in Nederland ook te verklaren door een verouderende beroepsbevolking, zodat de kans steeds groter wordt dat mannen van middelbare leeftijd zzp'er zijn (Van Es en Van Vuuren, 2010). Voor Nederland wijkt deze zzp'er-groei wat betreft leeftijd en geslacht nauwelijks af van het Europese gemiddelde of de andere landen met een sterke groei (figuur 1). De stijging van het aandeel zzp'ers blijkt voor een belangrijk deel onder mannen van 40 tot 65 jaar te hebben plaatsgevonden – en ook in mindere mate onder vrouwen van deze leeftijd. Toch is ook het aandeel jonge zzp'ers licht toegenomen, en dat terwijl de totale groep van 15 tot 40 jaar

Verdeling zzp'er groei naar geslacht en leeftijd, 2002–2012 **FIGUUR 1**

Verdeling zzp'er groei naar beroepsgroep, 2000–2010 **FIGUUR 2**

Mogelijke factoren ten grondslag aan stijging zzp'ers

TABEL 1

Sterkste stijgers	Factoren
Slowakije, Tsjechië	Beleidsvormingen
	Fiscale beweegredenen zelfstandigen (Svarc-systeem)
Nederland	Wijziging van (fiscaal) beleid ten gunste van zzp'ers
	Verouderende beroepsbevolking
Verenigd Koninkrijk	Stimuleringsbeleid
	Sectorale ontwikkeling (krimp bank- en verzekeringssector, groei bouwsector)

Bron: Europese Commissie, 2010; Van Es en Van Vuuren, 2010; Lindsay en Macauley, 2004

in de werkzame beroepsbevolking juist kleiner werd. Bij landen waar het aandeel zzp'ers daalt, zijn de specifieke leeftijdsgroepen evenwichtiger verdeeld.

Bij een vergelijking van de toename van zzp'ers tussen beroepsgroepen (figuur 2) blijkt dat in vrijwel heel Europa vooral vakspecialisten een groeiende groep zijn. Dat betreft beroepen waarvoor veelal specifieke inhoudelijke kennis vereist is - bijvoorbeeld onderzoekers, docenten en specialisten in de gezondheidszorg, ICT of op juridisch gebied. Daarbij gaat het veelal om hogeropgeleiden. Ruim twee derde van de toename in het totale aandeel zzp'ers kwam voor rekening van deze hogeropgeleiden. Deze groei van vakspecialisten geldt overigens ook voor landen waar het aandeel zzp'ers sterk is gedaald, zoals Polen, Bulgarije en Portugal. Het zijn naast vakspecialisten ook de ambachtslieden en in mindere mate het administratief of dienstverlenend personeel die, onder andere in Nederland, voor een grote groei van het aandeel zzp'ers zorgen. Dit terwijl hun aandeel van de totale werkzame beroepsbevolking juist veelal gedaald is. Dat is vergelijkbaar met de ontwikkelingen voor laag- en middelbaar-opgeleiden in deze landen. Bij landen met een afnemend aandeel zzp'ers zijn het eveneens vooral de laag- en middelbaar-opgeleiden – maar dan in de agrarische sector – die als zzp'er verdwijnen.

CONCLUSIE

In ongeveer de helft van de huidige EU-lidstaten is het aandeel zzp'ers van de werkzame beroepsbevolking vanaf 2002 toegenomen, waarbij als mogelijke oorzaak vaak een wijziging in (fiscaal) beleid genoemd wordt. Nederland had tien jaar geleden nog eenzelfde aandeel zzp'ers als bijvoorbeeld Duitsland en Frankrijk, maar de stijging was vervolgens twee keer zo sterk. Daardoor zijn er in ons land mogelijk meer gevolgen voor het stelsel van arbeidsverhoudingen, fiscaliteit en sociale zekerheid dan in andere Europese landen. Samen met Slowakije, Tsjechië en het Verenigd Koninkrijk behoort Nederland duidelijk tot de sterkste stijgers van zzp'ers in de EU.

Het gaat bij deze landen om specifieke groepen zzp'ers

die binnen de werkzame beroepsbevolking sterk zijn toegenomen: vakspecialisten en ambachtslieden, veertigplussers en hogeropgeleiden. Echter, omdat de hogeropgeleiden hier ook een groter aandeel uitmaken van de totale werkzame beroepsbevolking, zijn juist de ontwikkelingen in het aandeel ambachtslieden en (dus) middelbaar- én lageropgeleiden bepalend voor de verschillen tussen deze landen.

LITERATUURLIJST

- Chudíková, B. (2012) *Švarcsystém*. Bachelor thesis aan de Economische Hogeschool in Praag op isis.vse.cz/zp/118630.
- Bosch, N., G. Roelofs, D. van Vuuren en M. Wilkens (2012) *De huidige en toekomstige groei van het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- CBS (2012) Helft zelfstandigen biedt als zelfstandige zonder personeel diensten aan. *CBS webmagazine*, 25 juni.
- Dekker, F. (2012) Zzp'er als werkzeker ondernemer of preciaire werknemer. *ESB*, 97(4647S), 38–41.
- Es, F. van, en D. van Vuuren (2010) A decomposition of the growth in selfemployment. *CPB Discussion paper*, 145.
- Europese Commissie (2010) *Self-employment in Europe 2010*. Luxemburg: Europese Commissie
- Lindsay, C. en C. Macauley (2004) Growth in self-employment in the UK. *Office for National Statistics Labour market trends*, 112(10).
- SER (2010) *Zzp'ers in beeld. Een integrale visie op zelfstandigen zonder personeel*. Den Haag: SER.